

**„Wychowanie. Pojęcia – procesy – konteksty”, t. 1–5,
pod red. Marii Dudzikowej, Marii Czerepaniak-Walczak,
Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007–2010**

Pomimo wciąż obecnych głosów opowiadających się za potrzebą utrzymania silnego podziału na dyscypliny i subdyscypliny naukowe, potrzeba prowadzenia interdyscyplinarnych badań nad wychowaniem, jak się wydaje, obecnie nie budzi wątpliwości. Co więcej, interdyscyplinarność staje się w pedagogice kategorią wręcz modną, czego wskaźnikiem może być choćby liczba publikacji z przymiotnikiem „interdyscyplinarne” w tytule. Ta kategoria często staje się swoistym alibi dla ogólnikowego potraktowania tematu nie wykraczającego poza to, co w dyscyplinie jest już (u)znane i/lub pozwala „spiąć” w jednej publikacji teksty mające ze sobą niewiele wspólnego. Na tym tle recenzowana seria jest przedsięwzięciem trudnym do przecenienia. Redaktorki świetnie wyczuwają potrzebę i warunki prowadzenia rzetelnego interdyscyplinarnego namysłu nad wychowaniem. O jakości i skali tego przedsięwzięcia świadczyć może fakt, że wśród zaproszonych do współpracy autorów są oprócz pedagogów, psychologów, socjologów, filozofów, politologów, prawników, przedstawiciele etnografii, kulturoznawstwa, historii, czy filologii, oraz edukacyjni praktycy. Zaproszenie tylu przedstawicieli z różnych stron humanistyki oraz przede wszystkim to, że wszyscy oni mają coś ciekawego do powiedzenia, sprawia, że składające się na *Wychowanie* teksty są lekturą interesującą. Główne pole problemowe serii wyznaczają podstawowe dla pedagogiki pytania: „Czym jest wychowanie? Dzięki czemu jest tym, czym jest, i czym różni się od innych działań mających na celu wprowadzanie zmian w drugim człowieku? Czy i jak jest możliwe dzisiaj? Ku jakiemu światu wychowywać? Poprzez jakie procesy, w jakich kontekstach, z jakim skutkiem?” (t. 1, s. 15). Pytaniom tym poświęcone są kolejne tomy. Ich tematyka układa się w porządek wyznaczony tytułowymi kategoriami: pojęcia–procesy–konteksty.

Tom pierwszy *Istota i sens wychowania – wokół kontekstów i znaczeń* zawiera siedem studiów i esejów. Autorzy umieszczając tytułową kategorię w różnych perspektywach teoretycznych przybliżają spektrum problemów i dylematów nieodzownych dla rozumienia kategorii wychowania i praktyki wychowawczej w dzisiejszym świecie. Obok tekstu Bogusława Śliwerskiego, poświęconemu zakresom znaczeniowym pojęcia wychowania i uczulającego na niejednoznaczności i antynomie, czytelnik odnajdzie tu m.in. rozważania Stefana Symotiuka nad rolą mitu w wychowaniu, czy tekst Zygmunta Baumana o roli edukacji i jej możliwości „przygotowania do życia” w warunkach ponowoczesności. Tarzycjusz Buliński z kolei akcentując różne, w zależności od kultury, koncepcje dziecka:

jako projektu, jako osoby i jako partnera podnosi kwestie związków wychowania i kultury. Małgorzata Jacyno natomiast zwraca uwagę na konsekwencje medycyzacji dzieciństwa, a zwłaszcza na te związane z redefinicją pozycji dziecka i relacji rodzinnych.

Tom drugi podejmuje pytanie *Ku czemu wychowywać?* Złożony jest z jedenastu artykułów. Teksty tam zawarte uczulają, że wychowanie zawsze jest działalnością uwikłaną w wybory w swej naturze aksjologiczne, ideologiczne, polityczne. Tym bardziej pożądana jest taka dyskusja nad celami wychowania, ich treściami i poziomem ogólności, która uwzględni z jednej strony kontekst i przemiany społeczno-kulturowe, a z drugiej odnosi się krytycznie do założeń i inspiracji teoretycznych stanowiących o konkretnych teleologicznych perspektywach dla działalności wychowawczej. Takie też zadanie podejmują Autorzy drugiego tomu, gdy uwypuklają znaczenie i złożoność wybranych obszarów, bądź to jako źródeł dla celów wychowania, bądź jako ważnych dla tych źródeł kontekstów. Kazimierz Popieliski w swoim studium podejmuje temat poczucia sensu jako doświadczenia egzystencjalnego i potrzeby rozwojowej. Kwestie aksjologiczne przybliżone zostały przez Janusza Mariańskiego, który argumentuje za potrzebą wychowania ku uniwersalnym wartościom, szczególną uwagę poświęcając przy tym odpowiedzialności. Z kolei tekst Marii Dudzikowej porusza znaczenie idola w procesie budowania tożsamości młodych. Autorka wskazuje również możliwości pedagogicznego „wykorzystania” tego fenomenu. Czyni to w sposób wręcz kapitalny, bo przekraczający ciągle obecną w pedagogice perspektywę moralnego oburzenia na idoli i ich bezwarunkowej negacji.

Tom trzeci *O praktykach wychowania – co wzbogaca, co zubaża wychowawcę* skupiony jest na procesie wychowania. Składa się z dwunastu studiów i esejów poświęconych temu „**kto, w jakich** okolicznościach, za pomocą **jakich** środków realizuje projekty rozwoju człowieka i zmiany społecznej w złożonych warunkach XXI wieku?” (t. 3, s. 7). W związku z tym nie dziwi, że otwierające tę część *Wychowania* teksty Henryki Kwiatkowskiej i Stanisława Dylaka poświęcone są właśnie nauczycielowi. W dalszym ciągu poruszone zostały m.in. kwestie dotyczące języka w wychowaniu, w eseju Renaty Wawrzyniak-Beszterdy, czy rozmowy – tekst Ewy Bochno. O problemie ucznia zdolnego pisze Wiesława Limont. Natomiast nad kwestią programu ukrytego, uwypuklając zwłaszcza kategorie przestrzeni rozważa Justyna Nowotniak. Pomimo że eseje i rozprawy zawarte w tym tomie dotyczą kwestii dla pedagogiki wręcz pomnikowych, to sposób, w jaki autorzy podeszli do wyznaczonych im tematów, sprawia, że oglądać je możemy przez pryzmat nowych kategorii.

Tom czwarty zawiera szesnaście tekstów skupionych wokół tematu *Ku demokracji przez edukację*. Redaktorki, jak same wprowadzając w problematykę

tomu piszą, zainteresowane są „ukazaniem możliwości odnowy, a szczególnie ujawnieniem oraz definiowaniem współczesnych mitów i kryzysów związanych z uczestnictwem w sferze publicznej, a także wskazywaniem perspektyw ich przewycięzania” (t. 4, s. 9). Tak wyznaczony obszar problemowy ma pierwszorzędne znaczenie ze względu na sposób obecności haseł takich jak „demokracja” czy „obywatelskość” nie tylko w szkole, ale i w środkach masowego przekazu. Z tych ostatnich, troska o obywatelskie uczestnictwo (jeśli już to) przebija się głównie w postaci apelu o wysoką wyborczą frekwencję lub dotyczy kwestii związanych z wieszaniem narodowej flagi w państwowe święta, czy rocznice. Szkoła, jak się wydaje, powinna być w tych warunkach szczególnie wyczulona na kwestie związane z umożliwianiem odpowiedzialnego uczestnictwa w sferze publicznej. Zaproszeni Autorzy podejmują wieloaspektowo obszary związane z „byciem” obywatelem i patriotą w dzisiejszych czasach. Studia i eseje składające się na czwarty tom kapitalnie uwrażliwiają na obecność pozorów edukacji obywatelskiej w szkole wykraczając przy tym poza retorykę typową dla stanowisk konserwatywnych. Pozwalają równocześnie dostrzec przyczyny i obszary pozorowania ładu demokratycznego w instytucjach wychowujących. Henryk Samsonowicz w wywiadzie otwierającym tę część zwraca uwagę na potrzebę takiej refleksji nad własną historią, która uwzględniałaby zarówno powody narodowej dumy, jak i to, o czym jako Polacy chcielibyśmy zapomnieć. Krystyna Skarżyńska natomiast przybliży różne rodzaje patriotyzmu w kontekście uwzględniającym „różne podstawy identyfikacji narodowej, rozumienie narodu oraz stosunek do osób nie należących do własnej grupy narodowej” (t. 4, s. 56). Z kolei Maria Czerepaniak-Walczak stawia pytanie o możliwości wychowania świadomego swoich praw, odpowiedzialnego i aktywnie uczestniczącego w życiu publicznym obywatela w szkolnych realiach hołdujących zasadzie „Nie myśl, bądź posłuszny”.

Tom piąty: *Codziennosc w szkole. Szkoła w codziennosci* składa się z dwudziestu dwóch rozdziałów poświęconych problematyce „potencjału wychowawczego tkwiącego w codziennych warunkach życia i w codziennych doświadczeniach podmiotów wychowania” (t. 5, s. 9). Teksty zawarte w piątej części serii są próbą rozumienia stopnia, w jakim codzienność i szkoła przenikają się wzajemnie, dopełniają, ale i bywają rozbieżne, równoległe czy opozycyjne. Nad tytułową problematyką rozważania podejmują antropologowie, socjologowie, pedagodzy, a także nauczyciel praktyk. Wśród tekstów składających się na piąty tom *Wychowania* czytelnik odnajdzie m.in. pracę Elżbiety Tarkowskiej. Autorka ta podkreśla codzienność jako zadanie badawcze o charakterze interdyscyplinarnym, wymagające wzajemnego otwarcia się na siebie m.in. antropologii, socjologii, psychologii czy pedagogiki. W dalszym ciągu Sławomir Krzychała podejmuje kwestie możliwości badania zjawisk codziennych uwzględniając przy tym

takie cechy codzienności jak płynność, niedomknięcie czy złożoność. Natomiast Ewa Bielska, w swoim tekście, ujmuje zjawisko oporu odnosząc się do realiów codziennego życia w szkole.

Prezentowany cykl pod redakcją Marii Dudzikowej i Marii Czerepaniak-Walczak jest lekturą niezwykle interesującą i wartościową. Różne podstawy teoretyczne stanowiące tło dla prowadzonych przez Autorów refleksji powodują, że *Wychowanie* raczej daje impulsy do uświadamiania czytelnikowi swojej niewiedzy i podejmowania dalszych samodzielnych poszukiwań, aniżeli jest zbiorem prostych pedagogicznych recept. Jak piszą Autorki we wprowadzeniu do serii „jesteśmy zainteresowane stworzeniem czytelnikowi – humaniście zatroskanemu kondycją wychowania – możliwości problematyzacji tego, co niejednokrotnie wydaje się oczywiste dla kogoś ‘zanurzonego w swojej codzienności’” (t. 1, s. 12). A do tego, na co słusznie zwracają uwagę, potrzebne są nowe kategorie. Składające się na pięć tomów rozprawy, studia i eseje nawet jeśli dotyczą spraw pedagogicznie (u)znanych, to ukazują je (właśnie dzięki tym nowym kategoriom) w innym kontekście, umożliwiając przekroczenie często uproszczonej i skażonej stereotypowym myśleniem obecności w pedagogice.

Na zakończenie należy dodać, że *Wychowanie* to nie tylko bogate w kategorie, tropy i inspiracje do samodzielnej pracy badawczej dzieło, ale także przykład rzetelnych prawdziwie interdyscyplinarnych rozważań nad wychowaniem o skali w całej pedagogice unikatowej. O poziomie edytorskim i poznawczym prezentowanej serii świadczy nagrodzenie trzech pierwszych tomów *Nagrodą Edukacji XXI*. Recenzowany cykl polecam nie tylko studentom kierunków pedagogicznych, akademikom podejmującym kwestie pedagogiczne, czy praktykom edukacyjnym, ale wszystkim humanistom zainteresowanym głęboką, pozbawioną poradnikowej retoryki refleksją nad wychowaniem.

Maksymilian Chutorański

Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego